

ZBORNÍK DESIATEHO ROČNÍKA LITERÁRNEJ SÚŤAŽE

ODKAZ KAROLÍNY BRÜSTLEOVEJ

PANI UČITEĽKA / PÁN UČITEĽ

ĎAKUJEM!

ĎAKUJEM, ŽE SI!

„Vďačnosť je spomienka srdca.“

Romano Guardini

ZBORNÍK DESIATEHO ROČNÍKA LITERÁRNEJ SÚŤAŽE

ODKAZ KAROLÍNY BRÜSTLEOVEJ

ODKAZ KAROLÍNY BRÜSTLEOVEJ

Zborník desiateho ročníka literárnej súťaže.

podľa odporúčania poroty zostavil: Mgr. Karol Vlčko

tlač: EDIS - Vydavateľské centrum ŽU

foto obálka: Bc. Agáta Masná

grafická úprava: Mgr. Karol Vlčko

Neprešlo jazykovou úpravou.

bez ISBN

CENAMI DO SÚŤAŽE OKREM ORGANIZÁTOROV PRISPELI:

ĎAKUJEME A ZO SRDCA SI SPOMÍNAME!

PRÓZA:

A KATEGÓRIA - ŽIACI 8-ROČNÝCH GYMNÁZIÍ /PRIMA – TERCIA/, 5. - 6. ROČNÍK ZŠ
- štyri príspevky od troch autorov - v prácach chýbali niektoré štruktúrálné náležitosti rozprávania - porota v tejto kategórii práce neocenila

B KATEGÓRIA - ŽIACI 8-ROČNÝCH GYMNÁZIÍ /KVARTA – KVINTA/, 7. - 9. ROČNÍK ZŠ
- v kategórii nebola doručená ani jedna práca

C KATEGÓRIA - ŠTUDENTI GYMNÁZIÍ, STREDNÝCH ŠKÔL A SOU

- päť príspevkov od piatich autorov - porota udelila:

2. miesto - Kristíne Kobolkovej z Klokočova

3. miesto - Barbore Langovej z Chmeľnice

čestné uznanie - Romanovi Badžgoňovi z Podhoria

D KATEGÓRIA - DOSPELÍ – ZAČIATOČNÍCI, ŠTUDENTI VŠ

- v kategórii sa hodnotilo 11 prác od jedenástich autorov - porota udelila:

1. miesto Magdaléne Martiškovej z Topoľčian

2. miesto Emílii Molčániovej z Predajnej

3. miesto Adele Oravcovej z Pezinka

čestné uznanie - Jane Štrbovej z Ružomberka

POÉZIA:

A KATEGÓRIA - ŽIACI 8-ROČNÝCH GYMNÁZIÍ /PRIMA – TERCIA/, 5. - 6. ROČNÍK ZŠ
- v kategórii prišiel jeden príspevok, ktorý porota neocenila

B KATEGÓRIA - ŽIACI 8-ROČNÝCH GYMNÁZIÍ /KVARTA – KVINTA/, 7. - 9. ROČNÍK ZŠ
- v kategórii boli hodnotené tri práce od troch autorov - porota v tejto kategórii práce neocenila

C KATEGÓRIA - ŠTUDENTI GYMNÁZIÍ, STREDNÝCH ŠKÔL A SOU

- v kategórii nebola doručená ani jedna práca

D KATEGÓRIA - DOSPELÍ – ZAČIATOČNÍCI, ŠTUDENTI VŠ

- v kategórii prišlo 9 prác od piatich autorov - porota udelila:

1. miesto Emílii Filipovej zo Svätého Petra

2. miesto Anne Prnovej z Horného Srnia

3. miesto Zuzane Martiškovej z Topoľčian

čestné uznanie - Vilme Martiškovej z Horného Srnia

čestné uznanie - Ľubošovi Jurušovi z Červenice pri Sabinove

Obec Podhorie

Rímsko-katolícky
farský úrad
LIETAVA

Cirkevná základná škola
s materskou školou
Dobrého pastiera
Žilina - Solinky

ZBORNÍK DESIATEHO ROČNÍKA LITERÁRNEJ SÚŤAŽE

ODKAZ KAROLÍNY BRÜSTLEOVEJ

Úvod

Desiaty ročník literárnej súťaže *Odkaz Karolíny Brüstleovej* bol témou *Pani učiteľka – pán učiteľ, ďakujem! / Ďakujem, že si!* inšpiráciou v zmysle motto od Romana Guardiniho „*Vďačnosť je spomienka srdca.*“ poskytnúť nášmu srdcu literárny hlas, aby si jeho spomienky mohla prečítať aj širšia verejnosť. Naša súťaž vznikla práve z vďačnosti za pani učiteľku Brüstleovú, preto bola táto vďačnosť tematizovaná v jubilejnom ročníku. Tento rok prišlo spolu 31 prác od 24 autorov. Z toho v poézii 14 prác od 9 autorov a v próze 17 prác od 16 autorov. Všetkým prispievateľom ďakujeme za ich spomienky.

(koordinátor súťaže) **Karol Vlčko**

Príhovor poroty

Marta Višňovská

Pred desiatimi rokmi v malebnej obci Podhorie založili literárnu súťaž *Odkaz Karolíny Brüstleovej*, prvej učiteľky v obci. Je priam symbolické, že organizátori v jubilejnom desiatom ročníku súťaže zvolili pre všetky kategórie rovnakú tému a rovnaký žáner.

Pochopiteľne, najviac zastúpená v súťaži bola kategória dospelých. Len zrelý človek dokáže pochopiť význam dobrého učiteľa pre formovanie hodnotového a emocionálneho sveta dieťaťa. Práce najmä starších autorov vyjadrovali vrúcnu vďaku učiteľom za ich lásku k deťom, obetavosť, porozumenie a zodpovednosť.

V ocenených prácach poviedkového charakteru sú zachované základné princípy rozprávania z hľadiska vonkajšej i vnútornej kompozície (zápletky, dynamický vývin deja, rozuzlenie, katastrofa, pointa). Jazyková aj štylistická úroveň textov bola primeraná. Oceňujeme využívanie dialógu (priama reč), krátke jednočlenné vety, dejové slovesá, častice a citoslovčia. Len ojedinele sa vyskytli pravopisné a štylistické chyby, ktoré „počítač neopravil.“

Poézia dospelých je balzomom pre dušu každého učiteľa. Dojímavé verše možno využiť i príležitostne, nielen na Deň učiteľov. Pestré sú i básnické formy - sonet, slabičný aj voľný verš, rýmované i nerýmované básne - poetické prostriedky - metafora, anafora, inverzia, epiteton...

Príspevky v iných kategóriách mali priemernú alebo slabšiu úroveň.

V mene všetkých bývalých aj súčasných učiteľov ďakujem autorom, že sa zapojili do súťaže.

Čestné uznanie

ĽUBOŠ JURUŠ, ČERVENICA PRI SABINOVE

Chlap, ktorý učil lietať včely

na konci jari
začiatkom leta
všetko kvitlo
čo malo hlavy
a ja lapaj
vtedy ešte malý
čo nerozumie letu
ruky len tak splieta
nemotorne
videl som včely
ako niekam letia

z úľa, ta het
na lúky, do lesov
čo chvíľa ich niet
ani na obzore

chcel som s nimi
aj ja odletieť
chcel som najst
tú krásnu
cestu do úľa
vidieť, ako sa
peľ šťastím kotúľa
kvasí
zreje

chlap, ktorý učil lietať včely
teraz moju
mysel čerí
krásou letných spomienok

vždy

keď strácam krídla
keď sa úzkosť bytia pridá
keď nemám chuť ani na med
keď neviem, či vzad, či vpred
keď je dobre, aj keď zle je
keď som šťastný aj bez nádeje

Čestné uznanie

VILMA MATIŠKOVÁ, HORNÉ SRNIE

Sen

Hodiny?	Prichádza moja prvá učiteľka,
Odbili polnoc.	nastúpi na vlak
Svitanie vítam ako každý deň,	čierna pasažierka,
otvorím oči, premýšľam:	tíško si sadne do kúta
Aký to bol vlastne sen?	a sama pre seba húta.
Vlak prichádza.	Som v správnom vlaku?
Stojím na peróne a sama.	A kam smerujem?
Kam idem ?	V hodine nočnej
Blúdím v čase,	dlho cestujem.
priestor nepoznám,	Odpoveď som už nepočula,
ľudí nevidím	to ranná búrka
a miestenku nemám.	ma zobudila.
Pomaly plynú čas.	No moja prvá učiteľka
Letím	už za katedru
ako pierko vo vetre,	nesadne,
zastavím sa	vlak odviezol ju do neznáma
hoc na malú chvíľu.	a slza
Som vo vagóne,	za ňou z oka vypadne.
ktorý letí v čase.	Len ona vie,
Prešla som ďalšiu míľu.	že nešla vlakom sama.

Beata Jarošová

Úroveň súťaže hodnotím ako priemernú. No tak ako po iné roky aj tentoraz sme si mohli prečítať vsutku nevšedné práce, najmä v kategórii poézia. Súťaž svojím desiatym ročníkom uzatvorila výnimočný oblúk. Mnohí začínajúci autori už medzičasom knižne debutovali a verím, že budú i naďalej obohatením pre slovenskú literatúru. Na začiatku bola pocta dedinskej učiteľke, dnes sa zmenila na poctu jazyku a literatúre, v ktorom myslíme, vyjadrujeme sa a navzájom komunikujeme... V tom je odkaz Karolíny Brüstleovej spred sto rokov taký vzácny.

Dušan Gavlák

10. ročník Odkazu Karolíny Brüstleovej sa niesol v duchu motto „Vďačnosť je spomienka srdca“, ktoré nám malo pripomenúť, že obyčajné slovo ďakujem má v našej spoločnosti stále svoje miesto a dôvodov, prečo ho použiť, je nadostač. Viacerí prispievatelia sa aj tento rok zhostili výzvy a poslali práce, ktoré v mnohých ohľadoch stoja za zmienku. V tomto ročníku nás však veľmi potešili najmä nádherné básne, z ktorých bolo cítiť, že ich autori majú už čo-to prežité. Z jednotlivých veršov navyše sála múdrosť vráskavých tvárí, ktoré nám aj prostredníctvom týchto riadkov zanechávajú dôležitý odkaz, **aby sme si vážili každého jedného človeka, ktorý nám vstúpil do života a nejakým spôsobom ho pozitívne ovplyvnil.**

C. KATEGÓRIA — PRÓZA

študenti gymnázií, stredných škôl a SOU

téma: **PANI UČITELKA - PÁN UČITEĽ ĎAKUJEM / ĎAKUJEM, ŽE SI**

žáner: **ROZPRÁVANIE**

2. miesto: KRISTÍNA KOBOLKOVÁ, KLOKOČOV

Škoda chlapských pocitov

Janov terajší objav bol však iný ako predošlé, ktorého ho tak „nezvykle“ poslali do hája. Jednoducho im to prestalo fungovať. Toto bola však diametrálne odlišná situácia. Nebola zvlášť aerodynamicky tvarovaná, všetko jej trvalo trocha dlhšie a večne ju bolo cítiť od dymu.¹

„Prepáč, Jano, ale ešte len čakáme na nové modely a vážne nemáme toľko peňazí zaraz vymieňať ojazdené autá,“ uchechtaná hlava Borisa, automechanika, sa vynorila spod podvozku a špinavými rukami od oleja mu odovzdala kľúče.

Po skúšobnej jazde a kontrole všetkého, čo zlého (ne)mohol Boris spáchať, si Ján nevedomky mädlil dlane od nervozity. Mala to byť jeho prvá jazda so žiakom mimo tréningu na trenažéroch.² Dostal inštrukcie, že to má byť taktiež jej prvá exkurzia za volantom v jej živote. Lenže... Ján už pod sebou vyšliapal celkom slušnú dieru, jar sa ujímala vedenia a ľad sa jej chtiac-nehtiac musel poddať. Meškala.³

Ktosi ju o polhodiny priviezol na striebornom Audi, rozhadzovala rukami na pozdrav ako v boxerskom ringu a ospravedlňujúcimi sa psími

¹ Počkať. Naozaj ste si mysleli, že ide o nejakú ženu z mäsa a kostí? No žiaľ, musím vás sklamať – Ján s takými mal len samé problémy a radšej sa upál na kariéru a jeho celoživotný koníček. Autíčka.

² Verte mi, Ján ozaj nechcel v svojich zlatých stredných rokoch prísť o futuristické lietajúce dopravné prostriedky a nedovoliť by si takto nehrdinsky odísť zo sveta v aute, ktoré sa zdvihlo len vtedy, ak sa išlo prepadnúť do jarku.

³ On to presne...! Ale pokoj, však to úplne potvrdzovalo jeho jednoduchú vedeckú štúdiu o „prídem o päť minút!“. To isté mu tvrdila jeho stredoškolská pamiatka na lásku, hoci sa rozhodla na stretnutie vykašľať a stráviť ho s kamarátkami v obchodnom dome. Janova štúdia pozostáva z dlho overeného faktu, že ženy o čase vždy klamú.

3. miesto: ZUZANA MARTIŠKOVÁ, TOPOĽČANY

Učiteľka

Na zimu neodkladáš
už iba šály.

Pár hrstí spomienok
pod vrchnáky viečok.

Cestičky vrások
na novú púť sa dali.

Aj dnes sa len
v duchu pýtaš:

Prečo?...

...je leto sivé
namiesto babieho.

September začal len včera.

Bránička nevrzne.

Len v tichu samoty
po prázdnom dome
budeš sa ponevierať.

Pred rokmi...

Diktáty pevne pod pažou,
v preplnenej taške
žiacke slohy.

Preplávať morom červeným
učili sa s tebou mnohí.

Odplávali loďky z prístavu,
zamávali vďačne naposledy.
Vráti sa aspoň daktorá
pospomínať si,
čo bolo vtedy?

Farebné balónky

letia si ulicou,
nebolo ešte

osem, nula, nula.

Ale keď zazvoní,
počuješ to až sem.

A slza ľútosti
zase sa vykotúľa.

Pán učiteľ, pán učiteľ...

Rozprávky z Krásky nevidanej,
stojany, dosky, palety.
Ktosi už naskicoval slová.

To jeho pohľad zastretý
vkresľuje do nás
znova
prchavé tóny fantázie.

Až melódia obrazu
nám dúhou nerozpije
šedý deň,
čo sa sem drzo predieral.

Papierové pásky nepustia z rúk
archy baliaceho papiera,
a tempery
do slimačích ulít vytlačené
ho na dúhový premenia
v staručkej,
rokmi tieňovanej,
ľudovej škole umenia.

2. miesto: ANNA PRNOVÁ, HORNÉ SRNIE

Prvo- triedna Víla

Keď mama mala Emu
A Ema mala mamu
Vyšli sme čerstvo zo škôlky
Keď prišla Cila z ulice
Drali sme školské lavice
Nosili veľké školské aktovky

Keď Laco v škole nesedel
A abecedu nevedel
Výkričník schytil v mihu
Lacova mama vedela
Že včera bola nedeľa
A že ten malý vetroplach
Nedržal v ruke knihu...

A potom múdre líšky
Čítali s nami z knižky
Z výkričníkov sa zrazu
Stali jednotky
A občas to bola bieda
Nebola v škole krieda
A na tabuli čiernej
Sa skveli dvojbodky.

Však, ako žiaci malí
Hlavy sme si nelámali
Že z prvej triedy
Čarovná víla
Ktorá nás trpezlivo
Veľa vecí naučila
Bude mať zrazu vrásky na tvári
Že k zlatým kučeravým vlasom
Zopár šedivých život pričari

Že čoraz zriedkavejšie
Sa naše cesty pretnú
A len občas budeme
Môcť vidieť ju a stretnúť
Skončil čas zázrakov
To stopercentne vieme
A za dar vedomostí
V rukách Prvotriednej víly
Ti Bože ďakujeme.

očami vysvetľovala, že ju nechceli pustiť z práce.

Lenže buď sa tým nechala rozptýliť, alebo by sa mala vrátiť do strediska, lebo sa na úplnej najrovnejšej ploche, akú kedy mohol niekto okom zazrieť, nedokázala rozbehnúť. Pozrel sa, na aký pedál v skutočnosti tlačí.⁴ Interpretoval jej teda pomôcku, ako si nezmýliť plyn s brzdou. Napokon prežili obaja bez akejkoľvek úhony prvú jazdu, no ako sa slečna otočila a šprintovala za svojím odvozom, Ján hútal, ako to len ona dokončí. Bude sa jej musieť extra venovať, aby prešla a opäť sa nesnažila rozbehnúť na brzde.

„Počúvaj ma tuná, Janko...“, chytil ho starejší⁵ za rameno a mykal ho dopredu po príchodovej ceste k statku. Bacula sa akosi preventívne pozrel smerom k stajni a v podvečernom svetle mesiaca, čo sa len zažihal, ho kamarátsky poklepal po pleci. „Ešte keď si bol taký malučký, tak si už pretekal s otcom na Zetore, nuž, ty si bol taký obdarovaný tým vodičským umom a ja...“ Pes od susedov začal varovne brechať a teta z vedľajšieho domu ich už odpočúvala ako nejaké špionážne zariadenie. „Potrebujem, aby si mi synka naučil na traktore, veď aký to len z neho bude statkár, keď...“ povzdychol si Bacula.⁶ Ján pokýval hlavou, že rozu-

⁴ Toto sa mu stalo, keď po prvýkrát nasadol do traktora na otcov príkaz a snažil sa dopredu posunúť brzdou. Čakal, že ho otec bude naháňať s opaskom v ruke, lebo on bol práve ten, ktorý chcel mať zo syna poľnohospodára a snažil sa ho naučiť všetky základy umenia sadení zemiakov. A toto bola neskutočná potupa, ak nemal jeho jediný potomok v krvi semiačka pravého muža, obrábača polí, najmä, ak to preukázal svojou neschopnosťou po prvý raz otočiť ozrutnými pneumatikami traktora. „Chlapče, pamätaj si, že brzda je vždy po ľavej strane od plynu, tak ako budeš mať svadobný prsteň na ľavačke, tak aj ten ťa zachráni v problémoch.“ Ale aj tak Jano najprv dostal zaucho.

⁵ Starejšími nazývala celá dedina vážených chlapcov, ktorí v obci už čo-to prežili a pričínili sa o jej rozkvet. Pravdupovediac, starejší Bacula sa Janovi na túto pozíciu hodil ako zadok na šerbeľ, každú zimu štedro daroval každému z dediny za menšie vrecko žita, a to sa veru vo väčšine očí domácich paní riadne vyšvihol.

⁶ Každý z dediny vedel, teda aspoň tušil, ale jakživ nikto vám nepovie „iba“ tušil, to nemá taký ten presný ráz, že Baculov najstarší syn je, no, akýsi zvláštny. Keď prišiel zo školy, iba sedel pri okne na verande na rozheganej stoličke a mĺkvo zísal do neznáma. Malé decká spoza kriakov sa už snažili toho zakopaného psa vystopovať, ale nech si merali špagátmi akýkoľvek uhol, nikdy nenašli objekt záujmu Baculovho syna.

mie, a teda rád pomôže starému Baculovi v tejto šlamastike.

Keď si na ďalšie ráno prisadol k Baculovi mladšiemu do najškaredšieho traktora sveta, skoro sa tam nemohol ani vopchať. Majiteľ tohto ledva pojazdného vraku tu napratal všetky možné haraburdy sveta. „Už si niekedy skúšal šoférovať traktor?“ Dostal negatívnu odpoveď pokývaním hlavy. Ján si vlastne uvedomil, že tohto chlapca nikdy ešte nepočul rozprávať. Naozaj mu potreboval názorne ukázať, ako čo funguje, ale Baculov neporiadok ho nútil sedieť na úplnom kraji, vlastne čo najďalej od sedadla šoféra. Už mal toho dosť, pohár trpezlivosti pretiekol, a tak schmatol prekážky a s hnevom vystúpil. S plným náručím sa rozhodol vynadať starejšiemu, ako chce po niekom nejakej láskavosti, keď sa o to ani nepričiní, lenže vtom začul rachot motora.

Mladík naštartoval a s ľahkým rozbehom sa rútil priamo na pšeničné pole. O to by ani tak nešlo, ako skôr o začínajúci les za ním. Samozrejme, Ján okamžite zabudol na výčitky voči starému Baculovi a rozbehol sa zachrániť jeho prvorodeného syna. Lenže... mladý chalan sa už s bafkajúcim výfukom dostal za pole a namieril to do prvého duba pred očami.

Bol to našťastie len malý ťuk, pri ktorom si chlapec nepoškriabal ani kúsok kože, len už predtým provizórne upravená kapota to nevydržala. „Aspoň na to prišiel sám,“ zaradoval sa starejší.

Ďalšie týždne sa snažil byť čo najviac nápomocný. Dievča si už nikdy nesplietlo brzdu s plynom, len sa jej takmer podarilo zaboriť nosom škodovky do dopravnej značky. Skúška jazdy naostro sa blížila míľovými krokmi a Ján už míňal všetky nápady. Dokonca jej zabezpečil hodiny navyše, dookola vysvetľujúc funkciu motora a chyby pri skúšobných jazdách.

A vyplatilo sa. Dostala vodičák a neurobila ani jednu chybu. Prišla sa mu poďakovať asi dva dni po tom, ako Jána zlomila správa, že objednávka nových vozov bola vybavená a jeho láska s obľými bokmi sa ocitne na šrotovisku. „Chcela som sa Vám odvdáčiť, ja viem nie je to nič

ZA UČITEĽOM

Obzri sa späť,
keď sa prítmie chystá
a slnko skláňa hlavu
k obzoru.

Obzri sa späť,
keď tvoj let už pristál,
aby ti doprial
jeseň neskorú.

Srdcom sa vracaj
k tým dňom, čo zneli
hlasným smiechom detí
a nezabudni
na tie neskrotné
živé otázniky,
pre ktoré žil si život
ako odpoveď,
bojoval čestne -
zvnútra svietil.
Postoj a obzri sa späť.

Slová, čo roky sial si vôkol,
tu kvitnú ďalej
ako trvalky.
Z rúk nejeden ti vzlietol
mladý sokol,
čo dotkol sa hviezd -
siaha na diaľky.

Obzri sa späť
aj keď sa stmieva.
Počúvaj hudbu huslí
ľudských srdc,
ktoré si učil
čisté tóny spievať,
vo svete plnom
disonancie.
Snáď spoznáš svoj spev.
Nezmíkol – žije...
V choráloch mladých
neprestáva znieť.

Aj keď sa zmráka -postoj,
obzri sa späť....

UČITEĽOVI DO PAMÄTNÍKA

Naháňaš splašené dni bez dychu
a občas myslíš, že si v cieli.
Pre život zabúdaš žiť. Potichu
sa strácaš .Rozdávaš sa celý.

V svojom vesmíre malom väznený
poslušne krúžiš od dňa k roku.
Len čas a priestor – večne bez zmeny,
ty v ňom, vždy žhavý do útoku.

A v srdci tvojom sila ľudstva drieme,
každý deň sadiš strom. Seješ semä.
Tvoj um vystrojil krídla planéte.

Každý deň učíš drobizg žiť a snívať-
nájsť hĺbky, čo človek v sebe skrýva.
Každý deň si bol šťastný na svete.

UČITEĽOVI PRVEJ TRIEDY

Tabule okien, katedra, pach kriedy
a rady lavíc - živé záhony.
V každej z nich drobec zraniteľný sedí,
každý deň pre vás zvonec zazvoní.

Vstupuj k nim denne ako do svätyne,
so srdcom položeným na dlani.
Ak nedáš všetko, hľadaj cesty iné,
kde krokom vedľa život nezraníš.

A dieťa, čo každé tvoje slovo súdi,
čo neokúsilo faloš sveta ľudí,
je zázrakom, čo formuješ ho v rukách.

Neschopný žertvy – navráť sa z kratšej cesty.
Len ak do srdca všetky tie oči vmestíš -
tou cestou vykroč, čo odvážnym sa núka.

moc, ale zháňala som to dlho.“ Isto si všimla jeho starostlivosť o to auto
a kúpila mu kľúčenku s maličkým modelom Fábie.

Ján si vlastne žiadne auto nemohol dovoliť a ochotne by nejaké
to málo vydal zo svojej peňaženky, lenže pre nejaké otrasné predpisy
mu šéf nemohol dovoliť nechať si to.

Aj mladý Bacula si na ňom všimol nejakú premenu: „Stalo sa Vám
niečo?“ Ján si konečne uvedomil, aký krehký a ustráchaný hlas má to
chlapča. Snažil sa ho povzbudiť a naozaj mu to išlo oveľa lepšie.

Nakoniec jazdil ako pretekár Formule 1 na traktore. „Slychaj tu-
ná, Janko,“ pobúchal ho starejší, „chcem sa ti poďakovať. Mám také
auto kúpené, ale nanič sa mi riadi, má už dačo za sebou, nie je nové, ale
za také dve stovky ti ho dám.“

Bola to presne tá istá Škoda Fábria s tou istou farbou.

3. miesto: BARBORA LANGOVÁ, CHMEĽNICA

Moja druhá mama

Vyberáš si ľudí z bonboniéry, do každého cukríka zahryzneš a hľadáš ďalej. V ich vnútri je niečo špeciálne. Asi tajomná náplň. Na kolenách ti zaspal kocúr, a tak premýšľaš o svojich rodičoch. Máš ich viac, ako by sa očakávalo. Hlavne preto, lebo si nevieš vybrať tých najsprávnejších, a tiež by ti chýbali tí nebiologickí, keby si ich vyškrtla. Po jednom ich balíš do obalov od čokoládových cukríkov a ukladáš vedľa tých svojich, ktorí sa o teba s láskou starajú od narodenia.

Keď som prišla na strednú, zistila som dve veci:

1. Ľudia sú hrozní.
2. Ten, kto nie je hrozný, je väčšinou génius.

No a potom sú tu tí, ktorých nepoznám. Po mesiaci striktného dodržiavania školskej dochádzky som si našla spriaznenú dušu medzi spolužiakmi a ďalší exponát do zbierky mama. Obe patria do druhej skupiny.

Niekoľko ťa kladivom pribíja na stoličku. Nadnášaš sa, keď si zaľúbená. Nemáš žiadny návod typu „Ako si vybrať mamu“. Ale keď ju vidíš, vieš, že by mala patriť do rodiny. A hneď si ju zamiluješ. Nie je nič jednoduchšie, ako sa dívať na človeka, ktorého obdivuješ. Len posedávať, aj keď si priklincovaná a nemáš inú možnosť, a pozorovať. Sledovať pohyby a myšlienky, ktoré skáču naokolo.

Našla som si ďalšiu mamu. Niežeby mi tie predošlé nevyhovovali, ale neviem si pomôcť. Táto je iná. Obe časti tváre má symetrické a obočie si maľuje hnedou ceruzou. Nosí dva prstene, ale neoblubuje iné šperky. Po schodoch neuteká, keď kráča, pozerá priamočiaro pred seba, a nikdy ma prehliadne, keď sa jej pozdravím. Je pre mňa najväčším vzorom zo všetkých najväčších vzorov, aké som kedy mala.

Chcela by si, aby o tebe vedela viac. Vlastne, možno o tebe niečo vie, ale nie tak, ako by si chcela. Na jej stole v kabinete sú samé písomky a lístočky, čo treba urobiť. Kúpiť mäso na zajtra, zavolať Oliverovi, streda – pripraviť test pre druhákov... Ty si tiež píšeš poznámky o všetkých, či dnes niekto nevyzeral smutný alebo mal unavené oči. Ako veľmi ti na ňom záleží na škále od nula do desať. Virtuálne sa schováš do

D. KATEGÓRIA — POÉZIA

dospelí, študenti VŠ

téma: PANI UČITEĽKA - PÁN UČITEĽ ĎAKUJEM / ĎAKUJEM, ŽE SI

1. miesto: EMÍLIA FILIPOVÁ, SVÄTÝ PETER

MÔJMU UČITEĽOVI

Snáď si nestihol zostarnúť
môj učiteľ.
Tuho vrastený do okvetí
mladých srdc.
Hoci čas letí.

Snáď si nevedel zostarnúť
môj učiteľ
a schody dní, čo ku laviciam
viedli,
ti omladili líca.

Snáď si nemohol zostarnúť
môj učiteľ.
Z teplých dlaní
už kôpku jarí
vypúšťaš mlad'.
S úsmevom na tvári.

Snáď si zabudol zostarnúť
môj učiteľ.
V oku plameň – tepla neubúda.
Vstrebávam ho
ako na jar hruda.

Milá pani učiteľka, chcela by som sa Vám poďakovať za všetku dobrotu, ktorú ste mi dali, za každý úsmev, pohladenie a pochvalu. Za to, že ste ma nikdy nezbili, aj keď som si to určite neraz zaslúžila. Boli ste ku mne taká dobrá ako moja vlastná starká. Chcela by som sa Vám za to poďakovať. Kúpila by som Vám aj drahší darček, no maminka povedala, že nemáme peniažky. Povedala som jej, že nebudem jesť celý týždeň desiatu a nech z tých peniažkov, čo by mi kúpila rožok s maslom, niečo pre Vás kúpi. Prepáčte mi to, že som Vám nedala viac. Veľmi Vám ďakujem, ste tou najlepšou učiteľkou na svete.

Potom nasledoval už iba podpis.

Učiteľka list dočítala s vodopádmi na lícach. Vzala svoju desiatu a utekala za dievčaťom. Chcela jej ju dať, nech sa naje, no dieťa pokrútilo hlavou, že už nie je hladná, už si zvykla.

„Keby som vedela, že odchádzate preč, nejedla by som už dlhšie, ale nevedela som. Prepáčte mi to, prosím,“ sklopila oči i hlavu a na zem dopadla slza.

Bez opýtania som ju vzala do náručia, čo nik nesmel urobiť a plakali sme spoločne, spoločne sme opakovali, ako je nám to ľúto, že už nebudeme spolu. Dohodli sme sa, že sa budeme navštevovať, a tak sa aj stalo.

Dievčatko vyrástlo a dnes je ona pani učiteľkou. Na svoju prvú pani učiteľku nikdy nezabudla. Uvedomuje si, ako veľmi môže ovplyvniť život detí, ktoré sú jej zverené. Snaží sa pri nich stáť, pomáhať im, veľa sa s nimi rozprávať a chrániť ich, aby sa neocitli v nerovnom boji síl. Bráni si ich ako tiger svoje mladé a nebojí sa čeliť problémom, ktoré potom z toho plynú. Jej prvá pani učiteľka jej ukázala, čo znamená byť dobrou učiteľkou. Učiteľkou, na ktorú ani po 30 rokoch žiačka nezabudla.

Pani učiteľka Tholtová, ďakujem Vám.

jej poličky a počkáš, kým ťa nenájde. Medzi knihy o algebre a príklady, ktoré vie naspamäť. Prezeráš si jej lebku zvnútra a kreslíš mapu synapsií. Nečakala si tu toľko chodníkov.

Niekedy som si myslela, že byť ženou, znamená porodiť deti. Teraz už viem, že je to oveľa zložitejšie. Žena, to je pojem. Okrem toho, že musí vedieť variť, postarať sa o tie deti, ktoré stihla porodiť, a k tomu aj o muža, je tu rad dievčat (a možno aj chlapcov), ktorí k nej vzhliadajú. Napríklad ja. Raz si vyskúšam žiť v jej koži. Dnes sa to od nej môžem len učiť. Triedim kabáty a ukladám ju na uvoľnené miesta v šatníku. Aby som sa do nej mohla navliecť a hrať sa na ženu. Alebo keď jej budem mať nedostatok a v skutočnosti bude vo vlastnom dome s vlastnou rodinou, vtedy sa do nej zabalím, ona ma bude držať za ruku, ja ju v objatí. Ako naozajstná matka s dcérou.

Dnes si sa rozhodla. Pôjdeš, aj keby ťa to malo stáť česť a sebavedomie. Je stelesnenou dobrotou a v jej slovníku sa nenachádzajú negatívne slová. Spravíš to zajtra, po poslednej hodine a po obede, keď na chodbách nebudú žiadni žiaci, len pani upratovačka, a profesori sa budú chystať domov, vtedy ju na niekoľko sekúnd odchytiš.

Šla som. V ruke som mala kyticu tulipánov a v druhej bonboniéru. Jednu čokoládu z nej som však zjedla po ceste. Vraj odbúrava stres. Môžem povedať, že som bola nadmieru vystresovaná. Medzi stenami bolo ticho, ozýval sa len šuchot mojich pozliepaných papúč. Slnko celý deň pražilo, dokonca ma v triede cez okno opálilo. Zastihla som ju pred kabinetom a poprosila ju, či by som na chvíľu nemohla vojsť. Vnútri bol chládok. Posadila ma na stoličku oproti sebe.

Hlas sa mi zasekol niekde medzi jazykom a zubami. Sú vety, ktoré zo seba nedostanem. Škriabu sa naspäť do mozgu, odkiaľ prišli, a ja zostanem nemá. Povedala som len: „Tá kytica je pre Vás.“

A ona: „Pre mňa?“

A ja že: „Áno.“

A ona: „Čo keby sme sa porozprávali?“

A tak sme sa rozprávali. Dlho. Dlho. Dlho. Ako ozajstná matka s dcérou.

čestné uznanie ROMAN BADŽGOŇ, PODHORIE

Darček

„Ááá!“ zobudil som sa s výkrikom z mojej nočnej mory. So šokovaným výrazom som sa posadil a zotrel si pot z čela. Po chvíli som vstal z postele. Keď som sa pozrel na kalendár a uvedomil som si, že mám narodeniny, nálada sa mi hneď zlepšila...

„Konečne mám pätnásť,“ povedal som si nahlas.

O chvíľu mi zazvonil telefón. Pozrel som sa na displej a tam svietilo meno Jaro.

„Čau, príd' o hodinu ku mne. Mám pre teba darček,“ hovorí mi do telefónu môj kamarát. Z jeho tónu hlasu som vycítil, že sa usmieva.

„Aký darček?“ vyletela zo mňa zvedavá otázka a už som sa usmieval aj ja.

„Veď uvidíš,“ odpovedal a teraz sa už zasmial nahlas.

Rýchlo som sa obliekol, aby som čo najskôr mohol ísť k Jarovi. Vybehol som von a hneď ma ovial chladivý zimný vzduch. Stále som rozmýšľal nad svojím darčekom.

„Ideme?“ spýtal sa a hneď sme vykročili.

„Kam?“ nechápal som. „Čo je to za darček?“ vypytoval som sa, ale vedel som, že mi to aj tak nepovie.

Keď sme konečne zastali, uvedomil som si, čo ma čaká. Stáli sme na kopci a pred nami iba zráz skaly... A jeden nevinný človek, ktorý mal na sebe výstroj na paraglajding.

„Všetko najlepšie!“ zasmial sa.

Nevedel som, či sa mám tešiť, alebo skôr báť.

„Môžeme začať!“ Paraglajdista mi začal všetko vysvetľovať a ja som počúval. Kým som si to uvedomil, sedel som nehybne a sledoval tú výšku... Všade krásna modrá obloha a pod nami stromy pokryté bielym práškom.

„Neboj sa!“ povzbudil ma, lebo videl, že mi nie je všetko jedno.

Zrazu som cítil iba studený vánok na svojej tvári a už sme

ako všetky predchádzajúce. Presne na jej narodeniny ju na školskom dvore uhryzol pes, ktorý nebol očkovaný. Sotva zaschnuté líca spustili ďalší vodopád. Matka musela za ňou do nemocnice, nedala si pichať každé ráno injekciu do brucha ani vziať krv. Kričala, kopala, plakala, metala sa. Aj matka s ňou mala čo robiť a ja som čakala, čo príde ďalší mesiac. Nič sa však nestalo, musela ešte na preliečenie do nemocnice, iná katastrofa sa už nekonala a líca mohli po dlhej dobe začať schnúť, už ich nebrázdili slzy v podobe tichých potôčikov či hučiacich vodopádov.

Dieťa si začalo zvykať a nečakať ďalšie rany. Mesiac striedal mesiac a prišiel koniec školského roka. Na jej tvári sa čoraz častejšie objavoval úsmev a strach sa začal vytrácať z jej duše. Dôveru si človek u nej však stále získaval veľmi ťažko. Kráčali sme spolu aj druhou triedou a sledovala som jej pokroky. Bolo to šikovné a inteligentné dieťa, stále sledujúce svoje okolie a očakávajúce rany. Rany, ktoré sa začínali hojiť, aby mohli vzniknúť ďalšie. Tie na seba nedali dlho čakať. Bez váhania mi zaklamala, že spadla zo schodov. Od matky som zistila, že naozaj spadla zo schodov, ale... niekto jej k tomu dopomohol. Ešte stále malo len sedem rokov a nevládalo sa postaviť sile dospelého muža bez zranení. Nevedela som, ako jej pomôcť, no rozhodla som sa ju ľúbiť z celého srdca. Zahŕňať láskou, nehou, úsmevom a porozumením. Získavať si jej dôveru, hoci som vedela, že na konci školského roka odchádzam do dôchodku. Kvôli tomuto dieťaťu by som aj ostala, nedalo sa však.

Rozlúčka bola smutná, opäť zaznel plač, ktorý trhá srdce každému človekovi, ktorý srdce má. Líca dostali znova závlahu v podobe povodne a oči nechápavo hľadeli do tých mojich. Napriek zahmlenému zraku trafilo zo zadnej lavice až ku mne dopredu. Spoza chrbta vytiahlo zabalený darček a podalo mi ho.

„Smiem si ho otvoriť teraz?“ spýtala som sa.

Pokrútilo hlavou. Opäť smie uviazli na tichom, mŕtvom bode. Bolo to pre ňu, ako keby stratila aj druhú starkú. Vrátilo sa späť do lavice a sadlo si.

Keď som si darček v zborovni odbalila, našla som bonboniéru a kostrbatým detským písmom list na rozlúčku:

„Výborne! Ide ti to skvele. Keďže už vieš čítať, môžeš si potichu čítať. Ak by si nevedela nejaké písmeno či slovo, zdvihni ruku. Prídem k tebe a pomôžem ti. My ostatní budeme čítať zo šlabikára a snáď ťa čoskoro dobehneme,“ pochválila som ju a nechala vkĺznuť do sveta rozprávok. Spokojne sa usadila a čítala si. Vôbec nás nevnímala a ani raz nezdvihla ruku, len prevracala stránku za stránkou a jej duša na chvíľu našla pokoj.

Postupne sme si našli k sebe cestu. Kývanie hlavou sa časom zmenilo za slová, neskôr aj za vety. Ustrašený pohľad vnímajúci všetko nakoľo však nemizol. Mala som dva roky do dôchodku a mnohoročnú prax učiteľky. Tušila som, že dieťa muselo zažiť niečo veľmi zlé, no nehovorilo o tom. Len sa niekedy strhlo, zľaklo a vydesený výraz tváre, keď neurobilo niečo správne, ma iba uistilo, že sa ocitlo v nerovnom zápase s mužskou silou. Pred telesnou výchovou sa nechcelo prezliekať s ostatnými deťmi a ja som nenamietala. Spolužiáci si k nej nenachádzali cestu, bola uzavretá a vystrašená. Nedovoľovala nikomu sa k nej priblížiť.

Starý otec s mamou jej doniesli z útulku psa. Takú čiernu guľku s bielymi fliačkami na hrudi a labkách. Dala mu meno Puntčo. Všade chodil za ňou, verne odprevádzal do školy a čakal, kým vyjde. Nehnali sme ho, nikdy žiadnemu žiakovi neublížil. Vyzeralo to, že sa dieťa pozbiera, lebo rany sa vďaka psovi začali hojiť. Skôr ako sa však zahojili, prišla ďalšia. Smrť starej mamy. Pri pohrebe srdcervúce plakalo, nemohli ho odtiahnuť od jamy a upokojiť. Nedalo sa. Nikto, ani vlastná mama, ju nemohla utíšiť. Opäť nastalo ticho. Opäť kývanie či krútenie hlavou. Opäť siahla po rozprávkach na polici a ja... som ju nechala. Chcela som sa jej dotknúť, pohladať ju po vlasoch, pritúliť, veď som bola vo veku jej starej mamy, no... dieťa bolo ako nedobytná pevnosť.

Postupne sa začala hojiť aj táto rana. Prišla však ďalšia, opäť smrť. Tentoraz tety, manželky jej strýka - maminho brata. Ostali dve deti. Mama s jej bratom ich vychovávali spolu a jedináča konečne dostalo súrodencov. Už aspoň nebolo samo so psom, keďže matka drela od rána do večera, aby ich uživila. Ďalšia rana prišla po mesiaci, presne

„padali“. Bolo to úžasné, na strach som si ani nespomenul, vnímal som len krásny výhľad a všetko podo mnou. Postupne sme klesali. Po čase sme boli niekoľko metrov nad zemou, na krásnej bielej lúke, kde sme po chvíli aj pristáli. Odopol som sa a zvalil sa na zem. Vstrebal som všetky pocity, najskôr strach, vzrušenia a nakoniec úžas...

„Ako sa ti páčil darček?“ spýtal sa Jaro.

„Bolo to skvelé!“ nadšene som vykrikoval a podal som mu ruku. „Ďakujem ti, na tento deň nikdy nezabudnem!“ Chcel som ešte dodať niečo o super kamošovi a o tom, že som fakt rád, že ho mám, ale nakoniec som nepovedal nič... Skúsím radšej aj ja vymyslieť nejaký bomba darček.

D. KATEGÓRIA — PRÓZA

dospelí, študenti VŠ

téma: PANI UČITEĽKA - PÁN UČITEĽ ĎAKUJEM / ĎAKUJEM, ŽE SI

žáner: ROZPRÁVANIE

1. miesto: MAGDALÉNA MARTIŠKOVÁ, TOPOĽČANY

Posledná...prvá hodina

Do chodby zabočila postava. Z jednej strany podopieraná vernou palicou, druhá ruka habkala, tušiac, že tam niekde bude stena alebo babka, čo by podržala, keby... Zakázal jej to, len v prípade nutnosti. Babka mu robievala tieň už dlhé týždne. Odkedy začal s chemoterapiou. Pokojne a pokorne.

Vychudnuté nohy sa trasľavo pohýnali šuchtavými krôčikmi po slnkom ožiarenej chodbe bývalého gánku, čo presklili, aby získali miesto. Okolo kostnatých nôh plantali svetlomodré pružkované nohavice pyžama ako krídelká.

„Joj, babka, zle je...“ ozvalo sa a trepotanie ustalo.

Dedko sa smutne díval kdesi dolu, možno viac prekvapený ako sklamaný, že ho telo zas raz nepodržalo.

„To nič, dedko, umyjeme,“

pousmiala sa placho babka. Nestalo sa to prvýkrát a vedela, že ani posledný.

„Čochvíľa mi budeš plienky dávať ako malému decku,“ vykrivil pery dolu, ale akoby sa v tej bezmocnosti usmieval.

Babka sa usmiala. Už ich nosil týždne a ani o tom netušil. Netušil už o veľa veciach. O menách, o ľuďoch, o jedle na tanieri...

Odpočíval, občas povzdychol. Babka v kresle študovala televízny program. Nič nebudú pozerať, nie je treba. Dedko väčšinu času prespí aj bez televízora.

„Joj, babka, zle je...“ zašemetilo spod periny.

Babka sňala okuliare premýšľajúc, čo sa udialo teraz.

„...tam je, v spálni, vidíš ju? Moja mama prišli, nemáme ju čím ponúknuť.“

Čestné uznanie: Mgr. JANA ŠTRBOVÁ, RUŽOMBEROK

Ďakujem, pani učiteľka

Prišlo koncom októbra. Vystrašené, tiché, drobné a s veľkými hnedými očami. Riaditeľ si ma zavolať do kancelárie a povedal, že bude chodiť do mojej triedy. Naznačil niečo o strachu a ťažkostiach. Nepýtala som sa viac, ak mi on nechcel povedať. Veď však dieťa samo povie. No ono mlčalo, len očami striehlo na každý pohyb či zvuk. Takmer vôbec nerozprávalo, iba ak nevyhnutne muselo. Inak pokrútilo či prikývlo hlavou.

„Nepotrebuješ na WC?“ prihovorila som sa. Dieťa nemo pokrútilo hlavou.

„Vieš, čo tým myslím? Nepotrebuješ ísť cikať?“ skúsila som ešte raz. Znova vystrašene pokrútilo hlavou. Prvý deň som z neho nedostala takmer žiadne slovo. Keď však nadišla hodina čítania, spýtala som sa ho, či pozná nejaké písmená. Prikývlo.

„Ukáž, kde ste skončili v šlabikári!“ podišla som k nej. Ona otvorila šlabikár a nalistovala stranu. Iba ukázala prstom na písmeno.

„Vieš, ako sa volá to písmeno?“ snažila som sa s úsmevom dostať z nej aspoň hlásku.

„U,“ povedala zachrípnuto, sotva ju spolužiaci počuli.

„A poznáš aj iné? Vieš niečo prečítať?“ opýtala som sa posmeľná prvou hláskou.

Dieťa otvorilo šlabikár úplne na konci a začalo plynule čítať záverečný text. Vyrázilo mi dych. Toto som nečakala. Aj ostatní žiaci v triede pozerali prekvapene. Vzala som detskú knižku s rozprávkami, ktorú sme mali na polici a podala som jej ju. Prvý raz sa usmiala, vzala opatrne knižku do rúk a otvorila. Oči jej zažiarili a spýtavo pozrela na mňa, čo má robiť.

„Prečítaš nám ešte niečo?“ posmelila som ju. Zachrípnutý hlas sa rozcvičil a znel najprv nespelo, jemno, no potom už bez strachu čítal rozprávku od Pavla Dobšinského. Po chvíli som ju zastavila.

zu zjavil úsmev na tvári. Vyskočilo z postele, objalo učiteľku a vykričilo: „Mamička, ja Ťa už nikdy neopustím. Stále budem s Tebou.“ No a tak náš Edko vyrastal pri svojej mamičke. Keď vychodil školu, zobrali si ho do učenia majstri v dedine. Naučil sa veľa vecí a vďaka tomu mohol robiť v škole školníka. Jedného dňa sa pani učiteľka ráno nezobudila. Edko mal síce už viac ako štyridsať rokov, no niektoré veci vďaka svojmu postihnutiu nedokázal pochopiť. Zavolať lekára a prosil ho, aby mamičku odviezol do nemocnice a vrátil ju domov zdravú. V tú noc, keď ostal sám doma, muselo sa stať niečo zvláštne, pretože odvtedy sa Edko správa tak, akoby jeho mamička bola stále pri ňom. No a keďže pani učiteľka bola nesmierne dobrá bytosť, ktorá milovala druhých viac ako samú seba, nikto sa neodváži sadnúť si v kostolíku do lavice vedľa Edka. Hoci ju nevidno, jeho mamička je tam stále s ním. Hanka, vidíte, náš Edko je síce už dávno dospelý muž, no dušou je to stále dieťa, ktoré potrebuje okolo seba milých, dobrých a citlivých ľudí.“

Vzdychla som si. Zitka sa postavila, potiahla ma za ruku. Bez slova sme spolu odišli k obedu. Dokonca aj pri poobedňajšej káve sme mlčali, akoby sme obe rozmýšľali o Edkovi. Po večeri som poprosila Zitku, aby ma zobrala na cintorín. Áno, vonku je cítiť jar, ktorá sa nevie zobudiť a aj zimu, ktorá nechce odísť. Kvety ešte nekvitnú. Na vnútornej strane okna zobia črepník nádherné biele fialky. Odtrhla som najkrajšiu z nich a odniesla som ju tej, ktorá si vďaka vyrozprávanému príbehu a stretnutiu so zvláštnou neobyčajnou bytosťou – Edkom, získala celé moje srdce. Zrazu som vedela, že túto čarovnú dedinku budem navštevovať tak často, ako sa len bude dať.

Babka pozrela tým smerom do prázdnej spálne. Na koberec tam dopadali prúžkované lúče spoza žalúzie.

Vtom zazvonil zvonček pri dverách. Chytila sa za srdce. Kto len to môže byť?! Nebodaj, nie...svokra?! Tá sú mŕtva dvadsať rokov!

Spomalene sa pohla za zvukom, ktorý si dedko ani len nevšimol, spokojne pravidelne dýchal. Iste zaspal. Zaspával behom pár sekúnd. Aj uprostred vety.

„Dobrý deň. Vraveli mi, že tu býva pán profesor. Učil ma kedysi, bolo to dávno. Ja som teraz mimo Slovenska. Na misii, ďaleko na Sibíri. Len nakrátko, na návštevu som prišiel...Pozdraviť by som ho chcel. Podebatovať ako za starých čias,“ vykladal nemladý, očividne strhaný, na prvý pohľad životom ošľahaný muž. Ťažko mu bolo uveriť, že bol kedysi päťnásťročným učňom na drevarine, kde dedko celý svoj život učil.

Na misii? Nevyzerá na vojaka. Vychrtlý, zhrbený. Jáj, na misii! Misiónár!

„Vy ste ten farár. Spomínal vás kedysi, veru dávno to je, manžel, že ste z drevariny šli študovať na farára.“

„Nuž, popravde, stále nie ešte kňaz,“ trochu rozpačito priznal. "A môžem s ním teda hovoriť? Doma je môj pán profesor?"

Babke pomykalo tvárou.

„Viete, on už nikoho nespoznáva. Choroba ho oberá o sily. Aj teraz spí,“ mykla hlavou smerom do útrob domu.

„Chápem, chápem. Pozdravte ho teda od Miňa. On už bude vedieť. A... toto mu dajte.“

Pohrabal sa vo vnútornom vrecku ošúchaného saka. Vytiahol odtiaľ pomliaždenú horalku.

Babke zaskočilo. A či sa to patrí, na návštevy chodiť s hlúpou napolitánkou? Ešteže ho nepustila do domu. Taká nehoráznosť.

„Nemusíte mu nič nosiť. Má všetkého nadostač,“ odmietala ráznejšie, ako bolo treba.

„Prosím...,“ usmial sa a akoby mu v očiach ihrali ohníčky. "Budem sa za neho modliť. Za peknú smrť.“

Babke sa zastavilo srdce aj dych. Posmech si robí?! Patrí sa to?! Horal-

ku len priniesol a smrť mu praje?! Čo je toto za človeka?! Nehanbí sa?! Hanbiť by sa mal! Hnevala sa v duchu.

Nikdy nebola veriaci. Vyrastala v inej dobe. Rečiam takýchto nerozumela.

Chňapla po horalke a takmer buchla dverami, ani sa nerozlúčiac. Nahnevaná ju nechala na výklenku a pohla sa do izby k dedkovi. Zas viac vzdychal.

Do chodby zabočila postava starého muža. Z jednej strany verná palička, z druhej verná babka. Zakázal jej pomáhať mu, ale bez nej by nedošiel.

„Joj, babka, zle je..." zastal pred výklenkom.

Babka povzdychla. Potiahla nosom, ale nič nezacítla, ako obyčajne.

„...kupoval som mu v bufete horalky...aby mal desiatu, - usmieval sa dedko na napolitánku odloženú vo výklenku pod kvetinou. "...býval tam u nás pri škole, na internáte. Nemal nikoho. Ani nechodieval domov. Dobré sme si vždy podebatovali. Cez prestávky. Už vtedy vedel kázať, ako taký farár..." rozosmial sa dedko ústami bez protézy a pohl sa chodbičkou k toalete.

„...Jožko...Ivan...Igor...Joj, babka, zle je. Nevieť mu meno." zastavil zas dedko a oprel sa celou váhou o babku márne krútiac holou hlavou.

Tej sa z oka kotúlala slza. Videla toho "chlapca", čo mu pribuchla dvere pred nosom. Rýchlo odvrátila tvár, aby dedko nebadal.

Po chodbe sa šinie postava. Z jednej strany palička, z druhej babka. Opatrne za nimi moja mama a ja.

„Joj, babka, dobre je..." usmial sa dedko.

Naposledy. Ledva sme ho zachytili.

odvieť do detského domova pre postihnuté detičky. Nevedel rozprávať a nevedel sa sám obliecť ani najesť. Prešlo pár dní, pár mesiacov, no úradníci nechodili. Pani učiteľka bola celý život sama. V mladom veku ovdovela a nedokázala sa zamilovať do iného muža. Malý Edko bol pre ňu ako dar z neba. Jeden druhého si obľúbili hneď, len čo ho priviedla k sebe domov. Chlapčiatko ju poslúchalo na slovo a dokonca začalo pri nej múdriť. Pomaličky sa mu jazyk rozviazal a aj ruky ho začali poslúchať. O necelý rok sa zaradil v škole medzi zdravé deti. A hoci mal tváričku vráskavú a telíčko mierne zakrpatené, deti si ho celkom obľúbili. Keď sa mu niečo nedarilo, zbehol sa okolo neho hlúčik pomocníkov. A ak sa mu niekto vysmieval, odrazu bolo pri ňom kopec ochrancov. Pani učiteľka naučila veľa dobrých vecí nielen Edka, ale aj deti, ktoré chodili s ním do školy. Osud sa ešte raz chcel s Edkom kruto zahrať. O pár mesiacov si ktosi v meste predsa len spomenul, že kdesi na dedine je sirota, na ktorú všetci zabudli. Dokonca ani žiadne rodinné prídavky nikomu na neho nechodili. Prišla teda mestská suita z úradu a snažili sa nešťastné dieťa premiestniť do domova.“

V očiach ma štípali slzy. Tak veľmi mi bolo Edka ľúto. Pani Zitka vytiahla z vrečka vreckovku, súcitne mi utrela tvár a smutne sa usmiala. Tichúčko som čakala na pokračovanie príbehu. Obe sme vedeli, že v kuchyni sa schádza k obedu celá rodina, no príbeh bolo treba dokončiť.

„Edko musel odísť do domova. Pani učiteľka stratila svoj úsmev a zosmutneli aj všetky deti v škole. Z domova ktosi priniesol správu, že Edko prestal rozprávať a nechcel jesť. Vraj veľmi schudol a nič ho nezaujímalo. A tak sa dedinčania rozhodli, že podporia pani učiteľku a pomôžu jej o Edka zabojsť. V tom čase bola adopcia pre ženu, ktorá nemá muža, nemožná. No stal sa zázrak a vďaka akémusi zázračnému sľubu, že Edkovými tútormi sa stanú obyvatelia celej dediny a bude mať aj kopec nevlastných súrodencov, jedného dňa priviezlo auto z mesta zúboženého chlapca späť do domu jeho novej mamičky. Trvalo to pár dní, kým Edko pochopil, že už ho nikdy nikto odtiaľ nevezme. Nechcel jesť, nerozprával. Báľ sa. Raz ráno ho pani učiteľka milo zobudila a zavolala ho k raňajkám: „Vstávaj synáček, ideme do školy.“ Chlapčiatko sa zra-

2. miesto: EMÍLIA MOLČÁNIOVÁ, PREDAJNÁ

Vďaka Ti, mami...

šiel z jeho úst, sa k nej vôbec nehodil. Bol to hlas mladého chlapca. To on nás oslovil, došlo mi trošku neskôr. Vážne som vo svojom živote videla už všeličo, ale staršieho muža s takmer detským hlasom ešte nie. „Tetuška, aj mamička bola na omši. Nevideli ste ju? Veď sedela na svojom mieste. Už aj odišla domov. Zase ma predbehla,“ vzdychol si Edko a pridala do kroku, akoby chcel mamku dobehnúť. „Zvláštne stvorenie. Snáď ju dobehne.“ Pani Zitka pozrela na mňa a mykla plecóm. Celú cestu smutne mlčala a ja som mala možnosť rozmýšľať, či som tam niekde tú jeho mamičku videla. Skôr než sme si sadli k spoločnému obedu, zobrala ma pani Zitka do záhrady. Sadli sme si na lavičku pod ešte spiacou jabloňou a zadívali sme sa na jasnú modrú oblohu. Tú krásnu, takmer jarnú chvíľu, mi moja priateľka spestrila príbehom, vďaka ktorému na ten deň nikdy nezabudnem.

„Rodiny žijúce na dedine, aká je táto, musia žiť pokojným usporiadaným životom. Inak by sa mohli stať terčom zlých rečí a neprajných ľudí. Len občas sa tu stane čosi výnimočné a keď si to rodina neustriehne, ľudia si všímajú každého jej člena už po celý jeho život. V jednej tunajšej rodine mali pred rokmi krásnu dcéru, hádam najkrajšiu zo všetkých dievčat. Keďže tej rodine peniaze nikdy nechýbali, dievča odišlo do mesta študovať. Rodičia boli na svoju dcéru pyšní a starali sa o ňu tak, aby jej nikdy nič nechýbalo. Nešťastie však nechodí po horách, ale po ľuďoch. Jedného dňa sa im dievča vrátilo z mesta zvädnuté a nešťastné. S kamarátkami bolo na zábave a akýsi chlapec si k nej dovolil viac, ako mohol. Jeho čin neostal bez následkov a nešťastné stvorenie robilo všetko preto, aby sa zbavilo nechceného bremena. Pojedlo lieky, popilo veľa alkoholu, no nič nepomohlo. O pár mesiacov sa narodil Edko. Chlapčiatko bolo poznačené všetkými tými vecami, ktoré jeho matka spravila preto, aby sa nenarodilo. Tváričku malo vráskavú a telíčko veľmi zvláštne. Pár dní na to jeho mama zomrela a starým rodičom ostali len oči pre plač. Starali sa o svojho vnúčika tak dobre, ako len vedeli. No smútok a nešťastie sedeli na ich dome a neopustili ho, kým jedného dňa pri nehode neodišla aj starká so starkým. Edko mal vtedy osem rôčkov. Ostal sám. V dome pani učiteľky čakal na úradníkov, ktorí ho mali

Musím si pohnúť, aby som tam bola čím skôr. Šliapla som na plyn, rezala zákrutu nebezpečnou rýchlosťou. Musím, musím sa ponáhľať, čo ak umiera? Môj syn, Bože môj, čo ak ho už nevidím živého? Pomôž mi, Pane, nech nikomu neublížim svojou jazdou a nech je Stanko v poriadku. Ešte dve ulice a už bude budova nemocnice. Vtom ma zastavili policajti. Rozmýšľam, či nemám ešte viac pridať plyn a ujsť. Hlúposť, nič by som tým nezískala, hoci mi vôbec nebolo po chuti, že musím strácať drahocenný čas. Roztrpčená, s namosúrenou tvárou som otvorila okienko a chystala som sa ich uprosiť, že sa veľmi ponáhľam.

„Jožko, dobre vidím? Si to skutočne ty?“ spoznala som svojho niekdajšieho žiaka.

„Pani učiteľka, aký som rád, že vás vidím. Kam sa tak ponáhľate, že ste prekročili povolenú rýchlosť?“ spýtal sa policajt a zasunul si terčik za opasok.

Vystúpila som z auta a objala statného svalnáča v uniforme. Ten ma tak vystískal, že mi až zamrel dych.

„Volali mi do práce, že Stanka zrazil na križovatke opitý vodič. Ponáhľam sa do nemocnice...“ Viac som zo seba nedostala a rozplakala som sa. Nahromadené emócie konečne prepukli navonok.

„Idem s vami. Sadajte ku mne!“ Na strechu vyložil svetelnú signalizáciu, zapol húkačku a za okamih sme boli pri Stankovi. Ten vyzeral hrozne. Bol celý doudieraný, tvár mal jednu veľkú modrinu, ale ošetrujúci lekár skonštatoval, že mal obrovské šťastie. Utrpel len slabý otras mozgu a mal naštiepené predlaktie. Čoskoro bude v poriadku.

Vydýchla som si. Jožko sa na mňa povzbudivo usmial a opäť ma objal. V tej chvíli mi spadol kameň zo srdca. Vďaka ti, Bože.

„Stanko, prídem za tebou, keď skončím vyučovanie. Čo ti mám priniesť okrem papúč a hygienických potrieb?“

„Nepotrebujem nič, mami, vďaka...“

„Pani učiteľka, odveziem vás domov, môžem?“

„Ďakujem, Jožko, ale myslím, že to už zvládnem aj sama.“

Učila som siedmy rok. Bola som triednou učiteľkou piatakom, dvadsiatim nezbedníkom, ktorých som si veľmi obľúbila. Svoje deti som nemala, a tak som si predstavovala, že sú všetky moje. Učiteľstvo nebolo pre mňa len povolanie, bolo to niečo ako poslanie. Priam som sa v ňom videla. Žiaci ma mali radi a rešpektovali ma. Až na jedného, Jožka. Do školy chodil zásadne bez tašky, neviem, či vôbec nejakú mal. Špinavý, zanedbaný a musel byť aj hladný, lebo som počúvala ponosy, že spolužiakom kradne desiatu. Navyše, problémový bol aj v interakcii s okolím. Vyvolával konflikty, mal silácke reči, vyhrážky a neraz niekoho i zbil. Keby to bol Róm, čiastočne by som to chápala, hoci aj tých nechcem hádzať do jedného vreca. Bol veľmi bystrý a inteligentný, preto som jeho počínanie nechápala. Ľahko je niekoho zatradiť. To som rozhodne nechcela. Preto som sa ho snažila najprv pochopiť, zistiť, v čom je problém.

Zašla som k rodičom na návštevu. V materiáloch som čítala, že otec je bývalý herec, teraz umelec na voľnej nohe. Matka, chemická inžinierka, pracovala vo výskumnom ústave, v súčasnosti nezamestnaná.

Keď som vstúpila do bytu, bola som šokovaná. V prasačom chlieviku to vyzerá lepšie. Neupratovalo, nepralo a nevarilo sa tam zrejme už poriadne dlho. Dve mladšie ratolesti sa hrali na špinavej podlahe a vyzerali ako deti žijúce v chudobnej štvrti z románu Marka Twaina. Matka spala polonahá na posteli a otec, ktorý mi prišiel otvoriť, bol pod parou. Zo silného zápachu sa mi dvíhal žalúdok, a preto som sa snažila návštevu čím skôr ukončiť.

Prvá moja cesta smerovala na sociálny odbor okresného úradu, kde som im odporučila vykonať kontrolu, či si rodičia dostatočne plnia svoje rodičovské povinnosti. Potom som sa porozprávala s Jožkom. Dozvedela som sa len to, čo som už predpokladala. Žijú iba zo sociálky a väčšinu mesiaca nemajú čo jesť. Možno by im to s odretými ušami aj nejako vyšlo, ale rodičia všetko prepijú. Raz sa Jožko pokúsil schovať peniaze,

maľovaný veľký obraz. Šťastný Jozef vystieral ruky k Panne Márii, ktorá držala v náručí krásne Božie dieťa. A nad tým všetkým sa z neba usmieval samotný Pán Boh. V tomto kostolíku som našla pokoj a mier. Počas omše som nenápadne sledovala ľudí okolo seba.

Zvedavosť vo mne vyvolal jeden zvláštny muž, ktorý sedel v prvej lavici. Bol tam celkom sám. Keďže sme s pani Zitkou stáli pri laviciach z boku, poťahala som ju za rukáv a naznačila som jej, že som našla voľné miesto. Vo chvíli, keď som sa pomaly vybrala k skoro prázdnej lavici, ma Zitkina ruka pevne zadržala a bez slova mi ukázala na miesto, kde som stála doposiaľ. Chcela som sa spýtať, prečo si nemôžeme sadnúť, ale ona sa rýchlo usmiala, priložila si ukazovák na ústa a mávla rukou. Pochopila som. Povie mi to neskôr. Pán farár mal nádhernú zaujímavú kázeň. Rozprával o tom, že hoci sú umelci, vedci a iné osobnosti významnými tvormi, aj my – obyčajní ľudia – máme svoju jedinečnosť a výnimočnosť. Nedalo sa nevšimnúť, ako sa viackrát usmial na toho pána v prázdnej lavici. Omša pomaly skončila a my sme vyšli von pred kostol. Ľudia sa tu priateľsky rozprávali a rozoberali takmer všetko, čo zažili za uplynulý týždeň.

Pani Zitka sa mi zavesila pod pazuchu a tak, ako sme prišli, sme aj odchádzali. Zrazu nás zozadu oslovilo akési chlapča. „Dobrý deň, tetuška. Ako sa máte? Prišla k Vám návšteva?“ Skôr než som sa otočila za tým hlasom, mi pani Zitka stisla ruku. V poslednej chvíli som si stihla všimnúť akési zvláštne znamenie v jej tvári, podľa ktorého som vytušila, že pôjde o niečo výnimočné. Otočila som sa. Predo mnou stál muž z prvej lavice. Nechápala som. Pani Zitka sa usmiala a podala mu ruku: „Dobrý deň, Edko. Mám sa výborne. Pozri, mám návštevu z mesta, moju dobrú priateľku Hanku. A čo ty? Ako sa máš? Mamička bola tiež v kostolíku?“

Zažili ste niekedy v živote, pri nejakej zvláštnej chvíli, že vám po chrbte prebehli zimomriavky?

Muž predo mnou bol nižšieho veku a mal vráskavú hladkú tvár, akoby vôbec nezarástal. Na hlave mal bohatú hnedú hrivu. Vedela som si predstaviť hlas, ktorý by patril k tejto postave. No ten, ktorý vy-

3. miesto: ADELA ORAVCOVÁ, PEZINOK

Edko

Poznáte to, keď vás niekto dlho pozýva na návštevu a vy stále nemáte čas? A hlavne, keď ten niekto býva tam, kde ste ešte neboli a v podstate ani netušíte, kde to je. Trvalo to dlhé roky, no jedného dňa som predsa naštartovala auto, zapla navigáciu a opustila som rušné mesto. Dokonca som sa zastavila aj na benzínovej pumpe, aby som neostala stáť niekde v cudzom svete. Musím sa priznať, že som vôbec netušila, aké krásne stromy a kríky sú vysadené okolo ciest na vidieku. Keď som konečne dorazila na miesto, mala som pocit, že som sa vrátila v čase.

„Zuzanka, vitajte konečne u nás!“ Pani Zitka, s ktorou som voľakedy pracovala, mi pomohla vytiahnuť tašky z auta. Keďže v týchto dňoch je počasie nevyspytateľné, jar sa ešte naplno neprejavila a zima nedokáže celkom odísť, musela som si zbaliť kopol oblečenia. Ale stojí to zato. Dva týždne mimo rušného života! Ubytovala som sa v hosťovskej izbičke, v dedinskom domčeku, ktorý dýchal históriou a bol nasiaknutý rôznymi príjemnými pachmi. V kuchyni voňali čerstvé buchty a fazuľová polievka. Z komory bolo cítiť údeninu. Keď sa otvorili dvere do dvora, všetky vône sa znásobili vďaka čerstvému vzduchu, ktorý sa prehnal po dome. Okamžite som si obľúbila nielen ľudí, ktorí žili v tomto dome, teda pani Zitku, jej muža, babičku a Zitkinu dcéru s rodinou, ale aj celý dom spolu s dvorom. Znovu som sa cítila ako malé dievčatko a vrátili sa mi všetky spomienky na detstvo strávené na dedine.

Nedeľné zvonenie zvolávalo ľudí do kostola. Pekne sme sa vyštafrovali, ako hovorila Zitka, a chytili sme sa pod pazušky. Šepkajúc a chichotajúc sme sa blížili ku kostolíku. Celý týždeň som sa tešila na sviatočnú omšu. Rada som obdivovala kostolíky po celom Slovensku. A hlavne takéto maličké s dlhou históriou. Na krásnej vstupnej bráne boli vyrezané ruže, vetvičky a mnoho ďalších ornamentov. Steny boli ozdobené krásnymi starými obrazmi maľovanými na dreve a po bokoch, okolo lavíc, stáli drevené sochy. Nad krásnym hnedým oltárom bol na-

aby súrodencom mohol neskôr, keď nebude v dome centa, kúpiť aspoň chlieb. Otec ho za to v abstáku príšerne zbil. Predtým to bola celkom normálna rodina, ktorá žila priemerným životom, dnes rodičia závislí na alkohole zmenili nielen seba život na peklo. Najhoršie však bolo, že to boli práve deti, ktoré tým najviac trpeli.

Zdalo sa, že celá trieda vedela, ako na tom Jožko je a ja som sa to dozvedela ako posledná. Teraz, keď som to už vedela, som sa ani nečudovala, že sa Jožko snažil kompenzovať svoju biedu agresivitou a násilím voči svojim šťastnejším spolužiakom. Začala som si ho viac všímať a pomáhať mu. Na triednickej schôdzke som s Jožkovým dovolením vysvetlila deťom, že on za situáciu v ich rodine nemôže a spýtala som sa, či súhlasia, aby sme mu spoločne pomáhali. Myslela som hlavne na to, aby mali pre neho viac porozumenia. A oni to zobrali doslova. Jeden mu priniesol písacie potreby, iný bundu po staršom bratovi a striedavo sa delili s ním o desiatu. Bolo to dojemné, aký bol Jožko za každú maličkosť vďačný. Neraz mal v očiach slzy, ktoré sa snažil pred spolužiakmi rýchlo skryť. Bez toho, aby o tom trieda vedela, kúpila som Jožkovi školskú tašku a prihlásila som ho na obedy v školskej jedálni. Zopár víkendov strávil u nás. Cez vianočné prázdniny sme ho s manželom zobrali k nám domov a z malého vianočného darčeka bol šťastím celý bez seba. Predtým chlapec, ktorému učiteľia nevedeli prísť na meno, sa stával obľúbeným a rozvážnym. Zlepšil sa v prospechu a zaujímal sa o dianie v triede.

Jedného dňa neskoro večer pribehol k nám uplakaný a spočiatku som z neho nevedela dostať súvislú vetu:

„Moje sestričky odvedli dnes do detského domova a na budúci týždeň idem aj ja, pretože rodičia nastupujú na protialkoholické liečenie.“ Kľakol si pred nami na kolená a zopál ruky: „Prosím vás, nedovoľte, aby ma tam vzali, urobte niečo, prosím vás... prosím...“ rozplakal sa, dlaniami si zakryl oči a pomedzi prsty mu pretekali slzy ako hrachy. Ostali sme zarazení. Čo robiť? Ako máme reagovať na takú jednoznačnú výzvu? Jožka sme upokojili a poslali domov s tým, že niečo vymyslíme. Ale možností veľa nebolo. Neskoro do noci sme s manželom zvažovali

všetky plusy a mínusy nášho rozhodnutia: chceli sme si ho totiž zobrať domov dovedy, kým sa jeho rodičia nebudú schopní o neho postarať. Nevedeli sme, či robíme dobre, ale srdce nám vravelo, že chlapcovi treba pomôcť.

Z jedného dňa na druhý sme mali syna, áno, bol akoby náš syn. Jožko bol slušný, pozorný a maximálne ochotný. Bol citlivý, mal prirodzenú inteligenciu a tá mu velila vážiť si starostlivosť, akú dovedy nezažil. Venovala som sa mu každú voľnú chvíľu a čoskoro dobehol všetko učivo, dokonca v niečom predčil svojich spolužiakov. Zistila som, že má nadanie na matematiku, mal totiž dobré logické myslenie, ktoré by bolo škoda nepodchytiť. Žiak, ktorý na polroku prepádaval z troch predmetov, mal na konci roku najhoršiu trojku. Vtedy som si uvedomila, že možno nebol vo všetkých predmetoch taký zlý, ale bol raz zaškatuľkovaný ako lajdák, a tak ho potom každý bez uváženia hodnotil. Jednoducho mu nik nedal šancu dostať sa z bludného kruhu. Nie div, že chlapec sa prestal snažiť aj v takých predmetoch, ktoré ho predtým celkom bavili.

Keď sa rodičia vrátili z liečenia, nejaký čas sa držali, no neskôr som sa dopočula, že sú opäť tam, kde predtým. O syna vôbec nejavili záujem a jeho dve sestričky ponúkli na adopciu.

Po dvoch rokoch nám do rodiny pribudol náš vlastný syn Stanko. Jožko zneistel, akoby cítil nebezpečenstvo, snád' sa obával, že ho už nebudeme mať tak radi ako predtým. Ubezpečili sme ho, že všetko bude ako prv a on nadobudol stratenú citovú rovnováhu. Občas mi až slzy vyhrkli, keď som ho pozorovala pri prebaľovaní a neskôr pri hre so Stankom. Vidno, že niekedy aj celé dni bol odkázaný postarať sa o malé sestričky, vedel malého prebaľiť, nakrímiť i zabaviť.

Po skončení gymnázia sa Jožko rozhodol študovať na vysokej vojenskej škole pre letcov. Úspešne promoval, ale po skončení štúdia mu zistili na srdiečku nejaké anomálie, a preto sa musel lietania vzdať. Zakotvil v policajnom zbore. Potom nám na istý čas zmizol z dohľadu, mal vlastný byt, žil svojím životom. Nikdy však nezabudol na meniny či narodeniny niekoho z nás.

„Kámo, dneska už máš farbu oveľa lepšiu ako včera, myslím, že tie modriny začínajú hrať do žltá,“ povedal Jožko Stankovi a vo vzduchu si plesli pravé dlane na uvítanie. „Kedy si zahráme futbal? Dobrý deň, pani učiteľka.“

„Vitaj, Jožko,“ privítala som ho pri Stankovej posteli. „Máš dnes voľno?“

„Večer nastupujem, mám nočnú.“ Objal ma a pobožkal. V rozpakoch sa opäť obrátil k Stankovi:

„Tak, kedy to hráme?“

„Ešte si počkáš, pozri na moju tvrdú okrasu na ruke,“ ukázal na zasadrovanú ruku.

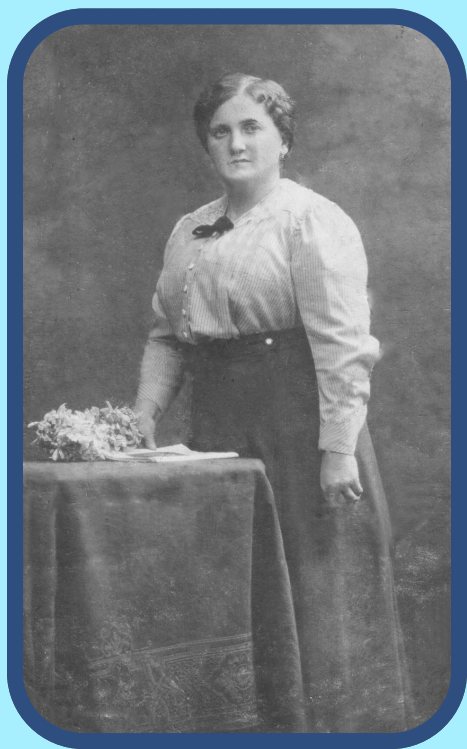
„Nevyhovaráj sa, však futbal sa hrá nohami.“

„Neboj sa, dočkáš sa a tú prehru si za klobúk nedáš... Ale o inom som chcel. Prečo voláš mamu pani učiteľka, veď ty si náš, no nie, mami?“ obrátil sa na mňa Stanko. Nevedela som, čo povedať. Adoptovať sme si ho neadoptovali, ale to neznamená, že by mi tak nemohol hovoriť.

„Dobre teda,“ zodvihla som pohár minerálky zo Stankovho stola, „odteraz ma volaj mama, dobre?“

„Mami, ty si to najsenzačnejšie stvorenie pod slnkom...“

A mala som čo robiť, aby som sa ubránila slzám.

KAROLÍNA BRÜSTLEOVÁ

PRVÁ UČITEĽKA

V OBCI PODHORIE,

OKRES ŽILINA

